

УДК 7.06:069.5:908(477)

Тамара Русінова,

головний зберігач фондів

Національного музею народної архітектури та побуту України

ORCID ID: 0009-0002-0286-1085, Researcher ID – rusinovatamara

Людмила Назаренко,

завідувач відділу науково-фондової роботи

Національного музею народної архітектури та побуту України

ORCID ID: 0009-0008-7165-9669, Researcher ID – nazarenkoludmila

**ВИСТАВКА ЦЕРКОВНИХ СТАРОЖИТНОСТЕЙ КІНЦЯ ХVІІІ –
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ В ІНТЕР'ЄРІ ЦЕРКВИ ІЗ СЕЛА КИСОРИЧІ
(експозиція «Полісся» Національного музею народної архітектури та
побуту України)**

Анотація: У статті викладено матеріал про створення експозиції виставки, на якій репрезентовано найкращі унікальні зразки церковних старожитностей кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. із фондowego зібрання НМНАПУ.

Ключові слова: виставка, ікони, поліхромна скульптура, церковне начиння, ритуальні предмети, облачення священників, обрядовість.

Фрагмент інтер'єру церкви із с. Кисоричі. Експозиція «Полісся»

У загальне фондове зібрання Національного музею народної архітектури та побуту України входить унікальна колекція церковних старожитностей, зібрана науковцями музею в різних регіонах України в 70–90-х роках ХХ ст. Окремі предмети цієї колекції представлені в діючих церквах музейних експозицій: церква Святої Параскеви із села Зарубинці та церква Архистратига Михаїла із села Дорогинка Черкаської області (експозиція «Середня Наддніпрянщина»); церква Святого Миколая із села Зелене Тернопільської області (експозиція «Поділля»); церква Покрови Божої Матері із села Канори Закарпатської області (експозиція «Карпати»). Церква із села Кисоричі 1789 року з дзвіницею та каплицею є частиною комплексу монументальних споруд «Полісся». Ця церква – одна з визначних пам'яток дерев'яного традиційного храмовбудівництва. Іконостас був вивезений перед Другою світовою війною за кордон, де він і перебуває донині. Церковну споруду перевезти не встигли, вона залишилася в Україні, згодом стала окрасою експозиції «Полісся» на території НМНАПУ. Оскільки в цій церкві відсутній канонічний церковний інтер'єр, виникла необхідність

створити виставку, на якій будуть репрезентовані кращі зразки церковних старожитностей кінця XVIII – початку XX ст. різних конфесій, що зберігаються в запасниках фондового зібрання музею.

На виставці представлено колекцію зразків церковного одягу та начиння кінця XVIII – початку XX ст. з різних регіонів України із запасників НМНАПУ. Виставка ознайомлює відвідувачів з комплексом монументальних споруд «Полісся», який включає церкву Воскресіння Господнього 1789 року із села Кисоричі Рівненської області, дзвіницю та каплицю. Ця церква є однією з визначних пам'яток дерев'яного традиційного храмового будівництва. Ще до війни (1939 р.) церкву з Рівненщини відібрали для музейного експонування в Кракові. Уже було розібрано й вивезено іконостас, йшла підготовка до перевезення самого храму, але події Другої світової війни зупинили цей процес. Таким чином, церква залишилася в Україні, а іконостас не було повернуто. По зарубках, що залишилися в стінах вівтарної частини, можна зрозуміти, що він був невисокий – на рівні людського зросту, це дає підстави зробити припущення про його архаїчність. Тому в інтер'єрі виставки церковних старожитностей, у відкритому вівтарі експонується ікона в кіоті «Христос на Троні». Господь зображений на троні з благословляючою правою рукою та розкритим Євангелієм у лівій руці. Одягнений у червоний хітон і синій гіматій, на голові – корона. Поруч з Ісусом – Матір Божа й Іоанн Хреститель. У верхній частині, обабіч голови Спасителя, зображення двох янголів. Ікона заведена в раму з двома вертикальними колонами. Датується XIX ст. По кутах вівтаря трикутні столики на трьох ніжках, один – із шухлядою, а інший – з фігурною кришкою відповідно. Датуються кінцем XIX – початком XX ст. На них розміщені оригінали ікон: зліва – ікона «Плащаниця», у кіоті під склом на полотні, де на коричневому тлі Ісус Христос лежить на плащаниці, вище, у скорботних позах четверо святих, посередині хрест, навколо нього напис: «Пречистое тело твое плащаницею чистою благообразный Іосифъ с древа снемъ», в іконі шість весільних

букетиків. Датується кінцем XIX ст. Справа – Ікона «Розп'яття». На темно-зеленому тлі зображено фігуру розп'ятого Христа, на голові в нього терновий вінок. З обох боків від Христа постать святої Марії і святого Іоанна Богослова, унизу напис: «Отмый Господи грехи...». Основні кольори: синій, червоний, зелений. Датується кінцем XIX ст. На правій та лівій стінах вівтаря ікони Західного Полісся з музейної колекції: «Пантократор» та «Богоматір» кінця XVIII – початку XIX ст. Ікона «Пантократор» – поясне зображення Ісуса Христа в синьо-червоному одязі з відкритою книгою на золотистому тлі з рослинним орнаментом. Оригінал датується початком XIX ст. (?). Ікона «Богоматір» – поясне зображення Богоматері в червоно-синьому одязі з Немовлям на лівій руці, тло темно-синє з тисненням рослинним орнаментом. Оригінал датується кінцем XVIII – початком XIX ст. (?). Також у вівтарі розміщена двостороння запрестольна ікона на металі. З одного боку зображення Богоматері в червоно-синьому одязі з піднятими руками та Немовлям на лоні, з іншого – зображення Миколи Чудотворця з піднятою правою рукою для благословіння, лівою тримає книгу. Ікона в рамці, прикрашеній ажурним вирізуванням, на дерев'яному держаку з металевим наконечником та з кулястим завершенням. Датується початком XX ст. У наві репрезентовано оригінали ікон: «Тайна вечеря» кінця XIX – початку XX ст., «Трійця» першої половини XVII ст. (?), «Преображення» та «Успіння Пресвятої Богородиці» другої половини XVII ст.

У бабинці – оригінали ікон: «Неопалима купина» 1896 року, «Богоматір» кінця XIX – початку XX ст., «Святий Миколай» кінця XVII ст., «Вознесіння Господнє» кінця XIX – початку XX ст.

За розробленою концепцією виставки церковних старожитностей, в інтер'єрі церкви представлено понад 250 музейних предметів з різних груп зберігання, які репрезентують церковний одяг та начиння різних конфесій на території України. Експозиція виставки складається з різних локацій – облачення священників, родильної обрядовості, весільної обрядовості,

поховально-поминальної обрядовості, доповнена церковним начинням (храмові та хатні ікони, хоругви, свічники-трійці, вінчальні вінці, митри, рипіди, церковні стародруки, лампадки, дарохранительниці, скарбнички, кадила, дискоси, металеві та дерев'яні хрести, дзвони, воздухи, покрівці, омофори тощо).

Усередині храм поділений на три частини: притвор (бабинець), середній храм (нава), вівтар. Притвором називається західна частина храму (від входу), де стояли ті, що каюлися і оголошені, або ті, що готувалися до хрещення. Нава – це місце для всіх присутніх, які прийшли на службу. У вівтар мають право входити тільки священнослужителі. У нашому випадку – це відкритий простір, де по центру стоїть престол. Престол вважається найсвятішим місцем у вівтарі, бо на ньому відбувається найбільше таїнство – перетворення хліба й вина в тіло та кров Господню. Покривають престол дві плащаниці: одна – повна, друга – фрагмент. У центрі першої, в обрамленні червоної оксамитової кайми, зображення мертвого Христа. Навкруги, на чорному тлі білий напис: «Тело твое плащаницею чистою обвив Благообразний Иосиф древа с ним пречистою». Оздоблена нашитою смугою зубчастої сухозлітки. Датується кінцем XIX – початком XX ст. Фрагмент плащаниці виконаний на темно-вишневому оксамиті, посередині напис: «Тело твоє плаща», під написом гаптований рослинний орнамент. По кутах, у медальйонах рослинного орнаменту, вписаних у квадрати, зображення Бога Отця й Ісуса Христа. Гаптування сухозліткою та оздоблення цяточками. Датується кінцем XIX – початком XX ст. У вівтарі, на престолі, також розміщені священні посудини й речі, які використовуються під час богослужіння. Таких речей 12: дискос, потир (чаша), звіздця, покрівці, антими́нс, копіє, губка, лжиця (ложечка), рипіди, кадило з ладаном, семисвічник та свічки.

У вівтарі зазвичай знаходиться напрестольне Євангеліє, яке символізує самого Ісуса Христа, церковний стародрук «Соборник» – у шкіряній оправі, прикрашений тисненням з позолотою. У центрі

обкладинки – рослинний орнамент, що утворює хрест. Навколо хреста – рамка з фігурними кутами, на краю обкладинки тиснена рослинним орнаментом. Корінець прикрашений тисненням з позолотою – хрест і напис «СЛУЖЕБНИКЪ». На звороті обкладинки – тиснений хрест. Окремо – закладка золотисто-червоного кольору, яка не кріпиться до книги. У середині є печатка з написом: «М. Пшисіоцькій – переплетчик – в БУЧАЧУ». Текст друкований чорними чорнилами. Датується серединою ХІХ ст. Ще біля престолу розміщений запрестольний хрест. Окрім цього, на самому престолі є дарохранительниця – особлива посудина у вигляді церкви. У ній зберігаються приготовлені завчасно часточки для причащення. Дарохранительниця у формі двоярусної башти на чотирьох ніжках, зверху зірка. У середині зірки – емаль «Воскресіння». Перший ярус – у формі квадрата з дверцятами, з медальйонами з емалей. Другий ярус – у формі картуша, з одного боку дверцята, на них хрест. У середині металевий гроб, з другого боку карбоване «Розп'яття». Датується початком ХІХ ст. Семисвічник символізує сім дарів Духа Святого, у нашому випадку – це п'ятисвічник. Дерев'яний на фігурній підставці, на зігнутій униз планці розміщено п'ять фігурних підсвічників з металевими наконечниками для свічок. Пофарбований у зелений колір. Датується кінцем ХІХ – початком ХХ ст. У вітварі знаходиться ризниця, де зберігаються облачення священників та різне церковне начиння. Облачення включають три ризи: риза світлої орнаментальної тканини, обшита тасьмою, з хрестами на спині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.); риза, оздоблена великими світлими квітами, на спині жовтий хрест (кінець ХІХ – початок ХХ ст.); риза та єпітрахиль, відшиті з парчевої тканини, жовто-золотого кольору із вкрапленням стилізованих квітів. Обшиті смужкою фіолетового кольору. На спині ризи нашитий хрест. Єпітрахиль з нашитим хрестом унизу та вгорі. На набедренику стилізований під квітку хрест, по «полю» рослинного орнаменту. Комплект облачення датується кінцем ХІХ ст.

Біля стіни вітваря, зліва, двостороння ікона «Матінка Божа», за нею напільний підсвічник із фігурною основою. Далі столик, на ньому – металева посудина для святої води, з фігурною ручкою, до якої кріпиться кришка, на якій – хрест. Датується початком ХХ ст. Поруч велике металеве блюдо, на якому лежить кропило, з фігурною металевою ручкою та з потовщенням зверху і знизу. Оздоблено вдавненими квітами, трикутниками, крапками. На кінці – металеве кільце. Датується початком ХХ ст. Тут же мідний кухоль із кришкою кінця ХІХ ст. За столиком розміщений свічник із широкою таріллю, зверху на якій – чарка для свічки. За свічником гіпсова скульптура «Христос» у біло-блакитному хітоні, з піднятою правою рукою, лівою тримає хоругву червоного кольору із золотистим хрестом. Датується початком ХХ ст.

Нава уособлює видимий світ, вона відділена від вітваря іконостасом, який у нашому випадку відсутній у внутрішній архітектурі церкви. Символічне значення іконостаса – відокремлення таємного від мирського. На зрубі перекриття до вітварної частини храму, посередині, розміщено оригінал ікони «Тайна вечеря», яку традиційно розташовували у святковому ряду по центру іконостаса. На ній зображено Ісуса Христа з апостолами та скорботне застілля з ними увечері перед самим розп'яттям. Ця ікона написана на поперечній дошці, датується кінцем ХІХ – початком ХХ ст.

Вище, на перекритті між вітварем та навою, розміщена ікона «Трійця», що є канонічною за виконанням сюжету. На ній – Старозавітна Трійця, яка є прямим відображенням подій, прописаних у Книзі Буття. Уперше цей сюжет знаходили на стінах римських катакомб ще у II ст., але ці малюнки не відповідали іконографічним канонам, встановленим пізніше. Лише в ХІV ст. композиція ікон, що зображують Святу Трійцю, склалася в тому вигляді, у якому написані найвідоміші її зразки. Таким прикладом є сюжет музейної ікони, де в центрі композиції зображено трьох ангелів з німбами над головами, які сидять за накритим столом за трапезою. Ця ікона неодноразово

була окрасою музейних виставок та експонувалася поза межами НМНАПУ, датується першою половиною XVII ст. (?) [7].

По контуру перекриття розміщено 16 лампадок різного кольору та конфігурації кінця XIX – початку XX ст., вони мали сакральне й обрядово-побутове значення. Уперше лампадки використовували для освітлення печер і проведення таємних богослужінь першими християнами. Пізніше їх використовували в церквах, надгробній символіці, для домашніх потреб та молитов. Виготовляли лампадки в невеликих спеціалізованих майстернях при монастирях Києво-Печерської лаври, Почаївської лаври тощо.

У першій половині XX ст. більшість таких предметів вийшли з ужитку і практично не використовувалися внаслідок нищівної державної політики щодо релігії. Лампадка не просто утилітарний предмет – це витвір мистецтва, який вражає витонченістю форм, вишуканим оздобленням та використанням різноманітних матеріалів для виготовлення: скло, порцеляна, фаянс, глина, метал [1, с. 240–250].

У центрі лампадка-голуб, виготовлена з порцеляни у вигляді білого голуба з розпростертими крилами, зверху на тулубі – ємність для олії. До крил і хвоста птаха прикріплені три металеві ланцюжки, що приєднуються до металевої куполоподібної кришки з гачком. Штамповані фігурні ланки ланцюжків мають наскрізні хрестики. На лампадці збереглися залишки позолоти й червоної фарби – на лапках пташки. Голуб у християнстві є уособленням Святого Духа, а білий голуб та вираз «голуб миру», який з'явився після Другої світової війни, у сьогоденні залишається символом боротьби за мир, волю та незалежність [7]. По обидва боки від голуба на металевих ланцюжках підвішено решту різних лампадок.

Справа та зліва на стінах нави розміщені ікони Західного Полісся «Преображення» та «Успіння Пресвятої Богородиці». Ікона «Преображення» – на золоченому тисненому тлі в центрі Христос у білому одязі, правою рукою благословляє, у лівій тримає сувій. Його фігуру оточує кругла «слава» (саяво), що складається із трьох концентричних блакитних і

синіх кіл. Ліворуч від Христа – пророк Ілля, праворуч – Мойсей, обидва з книгами. Три промені відходять від «слави», направлені на апостолів. Петро справа стоїть на коліні з піднятою рукою, Іоан падає, відвернувшись, Яків упав горілиць, підняв руку. Середня частина гір червонувато-рожева, бокові – зеленувато-блакитні. Написи кіновар'ю. Датується другою половиною XVII ст.

Ікона «Успіння Пресвятої Богородиці» – на золотистому тлі вгорі свята Марія сидить на троні, довкола ангели. Унизу Марія в труні, над нею – Христос та святі, видніються храми. Датується другою половиною XVII ст.

Також у внутрішній архітектурі храму з протилежного боку вівтаря знаходяться хори (або клірос), на які з правого боку ведуть дерев'яні сходи. На хорах розміщено 6 хоругв (корогв) – це релігійні знамена, що використовуються під час церковних свят і богослужінь. Хоругви відрізняються за матеріалом, технікою оздоблення, формою виготовлення. Дві з них по центру мають прямокутні вставки з релігійним живописом, датовані початком XX ст.

В експозиції виставки над входом розміщений оригінал ікони «Богоматір». На світло-коричневому тлі погрудне зображення Богоматері з піднятими та розведеними в сторони руками. Одягнена в червоний з білою оздобою гіматій (плащ) і темно-зелений хітон (сорочка). На тлі хітона Богородиці зображення дитини в білому хітоні та жовтому гіматії, з піднятою для благословення правою рукою та із сувоєм у лівій. Обабіч них, справа – зображення святої Варвари, зліва – святої Пелагеї, датується кінцем XIX – початком XX ст. На стіні бабинця, ліворуч, оригінал ікони «Неопалима купина». Ікона написана на полотні, обрамлена в кіот, під склом. Живопис облямований орнаментованою хвилястою лінією, у центрі восьмикутника поясне зображення Марії з Ісусом. Цей сюжет був розповсюджений як оберіг від пожеж у народному й церковному побуті, датується 1896 роком. Навпроти «Неопалимої купини» – ікона «Святого Миколая», шанованого українцями, як захисника від усіх негараздів та

помічника у виконанні завітних бажань. На іконі зображено святого Миколая на темно-зеленому тлі, у зеленій фелоні й темно-зеленому омофорі, білому підризику, на голові – хрещата митра. Правою рукою він благословляє, лівою тримає закрите Євангеліє. У верхніх кутах ікони зображені Богоматір з омофором на руках і Христос, який благословляє та тримає в руці Євангеліє. У нижніх кутах ікони – споруди церкви й каплиці. Оригінал датується кінцем XVIII ст.

Праворуч, біля входу, «Розп'яття» – на великому дерев'яному однораменному хресті скульптурне зображення Ісуса Христа з атрибутами розп'яття: молоток, спис. Хрест прихилений до стіни, біля якої стоїть металевий дзвін. У дзвоні знизу смуга із шістнадцяти медалей та двох гербів, оздоблений написом: «Литьвъ ... бсковъвъ заводъ №. Д. Финажидскаго +».

Далі під правою стіною бабинця розміщено скульптуру «Ісуса Христа». Христос із зігнутою в лікті лівою рукою на покривалі, права простягнена вздовж тіла – це момент, коли його зняли з хреста та поклали на плащаницю. Датується початком XX ст.

З двох сторін бабинця, ближче до нави, встановлені вітрини, на верхніх полицках яких репрезентовано дерев'яні поліхромні скульптури: «Святі», «Ангел», «Ісус Христос». Усі скульптури датуються XVIII ст. (?). Ближче до нави, з обох боків вітрини із церковною атрибуцією: дерев'яні та металеві хрести, покрівці, воздухи, лампадки, скарбнички, свічники, церковна тканина, пояси до облачень священників, поручі тощо. Крім цього, у вертикальній вітрині розміщено голівку Херувима із шістьма крилами, пофарбовану у вохристий колір, з позолотою, датовано кінцем XIX ст. Посередині вертикальної вітрини підвішений свічник «Святий Серафим», світло-зеленого кольору. В центрі – зображення Святого в жовтому із червоними цятками німбі. Від нього відходять крила. Угорі, на крилах, прикріплені металеві свічники. Датується свічник XX ст. Між лівою вітриною бабинця та вітриною з експонатами, що репрезентують обряд

хрещення в родильній обрядовості, розміщена скульптура «Свята» – дерев'яна фігурка кінця ХІХ ст.

Церковний хрестильний обряд представлено в лівому куті нави, простір якої використано для показу елементів родильної обрядовості, про що символізують: святкове облачення священника, велика мідна лита купіль, хрестильна чаша, у вітрині дитяча сорочечка, крижмо, металеве блюдо, лжиця, натільний хрестик та ручний хрест, хрестильний набір, дерев'яні й металеві свічники, покрівці, скульптура «Янголятко», рожанець.

На першому плані репрезентовано святковий одяг священника, який проводить Таїнство хрещення. Хрестильна чаша – тюльпаноподібної форми, з розхиленими вінцями, оздоблена двома рельєфними головами левів, концентричними колами зі старослов'янським шрифтом «А҄ШКД» (1724 рік). Зверху смуга із шестипелюсткових квіток, на дні – шість отворів для ніжок.

На верхній полиці вітрини поліхромна скульптура – уніатський «Ангел», голівка Херувима з крилами, там же «Ангел» у молитовній позі, вбраний у синій одяг, із золотими крилами. Дослідники народної дерев'яної скульптури дійшли висновків, що ці скульптури передусім виконують допоміжні та декоративні функції: слугують підставками для свічок, оздоблюють бічні вітарики в церковному інтер'єрі. Не кожному з них можна назвати фігуркою: ангелики й херувими, окрім голівок, мають лише невеличкі крильця. Однак кожне личко – індивідуальне, виразне, ця виразність особлива, оскільки ніщо не відволікає уваги від обличчя. Зрештою, так і має бути в справжньому мистецтві, емоційний вплив якого не залежить від розміру твору [6, с. 38].

У вітрині рідкісний експонат – дитяча сорочечка для новонародженого (перша половина ХХ ст.). Таку сорочечку шили найчастіше зі старої сорочки або з полотна, фартуха, зазвичай беручи ту частину, де була вишивка, зокрема, з рукава [5, с. 27]. Могли пошити дитячу сорочечку і без узору, яка й представлена в експозиції виставки. Поліський звичай сповивання дитини,

що побутував у ХІХ ст., описував у своїх дослідженнях відомий український етнолог Павло Чубинський: новонародженого хлопчика сповивали в материн одяг, а дівчинку – у батьків [5, с. 26]. Крижмо (рушник) – полотно до двох метрів завдовжки, яке приносила кума, було невід’ємним святковим атрибутом, адже на ньому хрещені батьки тримали дитину під час Таїнства хрещення. Рушник перетканий трьома смужками червоного кольору. Датується початком ХХ ст. Під час хрещення куми купували ікони: «...кум купляє “Спасителя”, а кума – “Матір Божу” для дитини, яка буде вінчатися, коли стане дорослою. Хрещений батько купував і натільний хрестик, який спочатку клали в колиску під подушку або прив’язували до колиски. А пізніше, коли дитина піростала, одягали їй на шию» [4, с. 5–6].

Кут зліва, біля вітваря, репрезентує весільну обрядовість, куди входить: святкове облачення священника, весільне вбрання молодого та молодої з Рівненського Полісся. У вітрині розміщені весільні атрибути: митри, вінчальні вінці, мідні дзвоники, лжиці, чаша, парні ікони для вінчання, вінчальні рушники, покрівець, металеві й дерев’яні хрести, свічники, дискос. Представлений повний святковий одяг священника, який складається з ризи, підризника, поручів, набедренника, епітрахилі. Риза – шовкова, з різнокольоровим рослинним орнаментом, на жовтій підкладці, оздоблена шиттям золотистою та жовтою ниткою. Вгорі нашитий ажурний хрест, знизу – стилізована восьмипелюсткова квітка із золотистої нитки. Датується кінцем ХІХ – початком ХХ ст.

Весільна пара з Рівненського Полісся в білому полотняному й серпанковому одязі. Комір і низ сорочки молодого оздоблено вузькими смугами червоних ромбів та косих хрестів. Датується кінцем ХІХ ст. Сорочка молодої застібається на гудзик, низ рукавів прикрашений тканими червоними поперечними смугами. Датується серединою ХХ ст. Молода у весільному вінку, виготовленому з натурального барвінку та оздобленому білими паперовими квіточками.

У вітрині з весільними церковними атрибутами розміщено митри (корони або шлюбні вінці), різного зовнішнього вигляду, як головний убір священника XIX ст. та як обов'язковий атрибут Таїнства шлюбу, і парні вінчальні дерев'яні ікони: «Ісус Христос» та «Богородиця», у металевих окладах. Репрезентовано різновиди лжиць (ложечок) для причастя. Також тут представлені бронзові дзвіночки різних розмірів, які використовували у весільних обрядах, чіпляючи їх на упряж коней, щоб усі чули, що рухається весільна процесія. Доповнюють експозицію вітрини з весільною атрибуцією свічники-трійці XIX ст.

Поховально-поминальний обряд репрезентовано в правому куті нави. Сюди входить траурне оксамитове, чорного кольору, облачення священника. Під стіною дерев'яний саркофаг (труна, невелика гробниця) чорного кольору. Часто виготовляли з цінних матеріалів (дорогих порід дерева, дорогоцінних металів, каменю), прикрашали розписом, скульптурою, написами. Складається з двох частин – кришки та гробниці. Над кришкою накладна конструкція із зашкленних віконечок. Нижня частина на підставці трапецієподібної форми, обрамлена ажурним різьбленням з дерева, пофарбованого в білий колір. Датується кінцем XIX ст. Репрезентована на виставці гробниця накрыта великим шовковим покрівцем, вишитим сухозліткою. На синьому тлі зображення хреста, оточеного колом із квітів та листя. Декорований шитвом у вигляді квітів і бахромою по краях. Датується початком XX ст. За християнською традицією, померлого заносять до церкви, небіжчику ставлять свічку в складені руки, у ногах – хрест та правлять Службу Божу. Після обряду присутні прощаються з померлим, осіняючи себе хрестом. Як виносять труну із церкви, починають дзвонити у дзвони [2, с. 639–652]. Між саркофагом та вітриною представлена католицька скульптура «Мадонна», виготовлена з гіпсу. Мадонна в сіро-блакитному мафорії, стоїть у молитовній позі зі складеними руками, на правій руці вервиця з білими намистинами. Датується початком XX ст. У вітрині експонуються атрибути поховально-поминального обряду:

металеві та дерев'яні хрести, свічники, дарохранительниця, пом'яники, чаша для ладану, кадило, панікадило, міх для роздування вогню, кропило, підставка для миропомазання, лжиця, оксамитові покрівці чорного кольору, свічники, «Осьмогласник». Тут репрезентовано два пом'яники різного змісту, тексту та оздоблення.

За траурним облаченням священника, біля східців на хори, розміщена рипіда – богослужбове начиння на довгим руків'ї із зображенням херувимів. Це своєрідне літургійне віяло (раніше робили з павичевого пір'я) у вигляді металевого чи дерев'яного круга, ромба або зірки. Використовували для оберігання святих дарів від комах. Представлена рипіда (корогва) – металева, у вигляді круга з прорізним орнаментом, у центрі якого медальйон з мальованим зображенням Ісуса Христа з однієї сторони та Богоматері з Немовлям – з іншої. Конструкція закріплена на дерев'яному держаку. Датується початком ХХ ст.

Створена виставка церковних старожитностей кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. ознайомлює відвідувачів з найкращими зразками церковного начиння та облачення священників. Фактично експозиція виставки скомпонована таким чином, щоб відвідувач мав можливість асоціативного уявлення методів і прийомів використання репрезентованих церковних предметів. В експозиції виставки представлено найкращу унікальну частину фондового зібрання Національного музею народної архітектури та побуту України.

Tamara Rusinova

Lyudmila Nazarenko

**EXHIBITION OF CHURCH ANTIQUES OF THE LATE 18TH -
EARLY 20TH CENTURIES IN THE INTERIOR OF THE CHURCH
FROM THE VILLAGE OF KYSORYCHI
(exhibition "Polissya" of the National Museum of Folk Architecture
and Life of Ukraine)**

Abstract: The article presents material on the creation of an exhibition exposition, which represents the best unique examples of church antiquities of the late 18th – early 20th centuries from the collection of the National Museum of the Ukrainian Orthodox Church.

Keywords: exhibition, icons, polychrome sculpture, church utensils, ritual objects, priestly vestments, ritual.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко С. Лампадки кін. XIX – поч. XX ст. у зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: формування колекції. *Музейні читання пам'яті М. Біляшівського і Д. Щербаківського*. Вінниця : Твори, 2018. С. 240–250.
2. Главацька Л. Передпоховальні звичаї та обряди населення східної Бойківщини: дохристиянські і християнські традиції. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. 2017. Вип. 27. С. 639–651.
3. Гуцульські та покутські свічники-тріці : альбом / упоряд. та автор вступ. статті Ю. Юркевич. Львів : Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ, 2008. 376 с.
4. Дубина Р. Традиційна родильна обрядовість населення Східного Поділля. Архів відділу «Поділля і зона вітряків». С. 5–6.
5. Пономар Л. Народний одяг Правобережного Полісся середини XIX – середини XX століть. Історико-етнографічний атлас. Словник. Київ : Бізнесполіграф, 2015. 268 с. : іл.
6. Посацька Д. Народна дерев'яна скульптура в колекції Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. *Дерев'яна скульптура Галичини XVII–XIX століть* / Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ. Львів, 2010. 375 с.
7. URL: <https://www.pyrohiv.com/activities/scarb>